

Sisällönanalyysin käyttö suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa: dokumenttianalyysi Hoitotiede-lehdessä julkaistuista artikkeleista vuosilta 2010–2021

OUTI KANSTE

TtT, dosentti, yliopistonlehtori

Oulun yliopisto
Lääketieteen tekniikan ja terveystieteiden tutkimusyksikkö

MARIA KÄÄRIÄINEN

Professori, ylihoitaja (sv)

Oulun yliopisto
Lääketieteen tekniikan ja terveystieteiden tutkimusyksikkö
Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri
MRC Oulu, Oulun yliopistollinen sairaala,
Oulun yliopisto

KRISTINA MIKKONEN

Professori

Oulun yliopisto
Lääketieteen tekniikan ja terveystieteiden tutkimusyksikkö
MRC Oulu, Oulun yliopistollinen sairaala,
Oulun yliopisto

SATU ELO

TtT, dosentti, yliopettaja

Lapin ammattikorkeakoulu
Tulevaisuuden terveystalvet

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata sisällönanalyysin käyttöä suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa Hoitotiede-lehdessä. Lähestymistavaksi valittiin dokumenttianalyysi, ja aineisto kerättiin Hoitotiede-lehdessä julkaistuista artikkeleista vuosilta 2010–2021. Tutkimukseen valittiin kaikki artikkelit (n=115), joissa analyysimenetelmänä oli käytetty sisällönanalyysia. Aineisto kerättiin analyysimatriisilla ja analysoitiin deduktiivisen sisällönanalyysin periaatteilla. Tulokset esitetään frekvensseinä ja prosentteina.

Sisällönanalyysin käyttö oli yleisintä laadullisissa tutkimuksissa (66%). Tavallisin aineistonkeruumenetelmä oli haastattelu (40%). Yli kolmanneksessa (38%) artikkeleista ei ollut kirjattu otantamenetelmää. Useimmiten analyysimenetelmä-

PIRJO KAAKINEN

TtT, dosentti, yliopistonlehtori

Oulun yliopisto
Lääketieteen tekniikan ja terveystieteiden tutkimusyksikkö
MRC Oulu, Oulun yliopistollinen sairaala,
Oulun yliopisto

ANNE OIKARINEN

TtT, yliopistonlehtori

Oulun yliopisto
Lääketieteen tekniikan ja terveystieteiden tutkimusyksikkö
MRC Oulu, Oulun yliopistollinen sairaala,
Oulun yliopisto

HEIDI SIIRA

TtT, yliopistonlehtori

Oulun yliopisto
Lääketieteen tekniikan ja terveystieteiden tutkimusyksikkö

TARJA PÖLKKI

Professori

Oulun yliopisto
Lääketieteen tekniikan ja terveystieteiden tutkimusyksikkö
MRC Oulu, Oulun yliopistollinen sairaala,
Oulun yliopisto

ABSTRACT

The use of content analysis in Finnish nursing science research: document analysis of articles published in Journal of Nursing Science in 2010–2021

Outi Kanste, PhD, Docent, University lecturer

Maria Käärinäinen, PhD, Professor

Kristina Mikkonen, PhD, Professor

Satu Elo, PhD, Docent, Principal lecturer

Pirjo Kaakinen, PhD, Docent,

University lecturer

Anne Oikarinen, PhD, University lecturer

Heidi Siira, PhD, University lecturer

Tarja Pölkki, PhD, Professor

The purpose of the study was to describe how content analysis is used in Finnish nursing sci-

nä oli käytetty induktiivista lähestymistapaa (88%), ja analyysin kuvauksessa käytettiin pelkistämistä (80%) ja ryhmittelyä (64%). Noin kolmanneksessa artikkeleista ei mainittu analyysiyksikköä (29%) eikä esitetty suoria lainauksia (38%). Luotettavuuden arviointikriteereistä yleisimmin käytettyjä olivat uskottavuus (59%), vahvistettavuus (57%) ja siirrettävyys (52%).

Suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa sisällönanalyysin käyttö on lisääntynyt. Käsitteiden käyttö, tulosten raportointi ja sisällönanalyysin luotettavuuden arviointi on selkeytynyt. Aineistonkeruu ammattilaisilta ja omaisilta on lisääntynyt. Induktiivisen sisällönanalyysin osuus on kasvanut. On tärkeää kiinnittää huomiota analyysiyksikön määrittelyyn ja luotettavuuden arviointikriteereiden systemaattiseen käyttöön.

Avainsanat: hoitotiede, sisällönanalyysi, tutkimusmenetelmä, analyysimenetelmä

ence research in Journal of Nursing Science. Document analysis was chosen as the approach, and the data were collected from the articles published in Journal of Nursing Science in 2010–2021. All articles (n=115) where content analysis was used as the analysis method were selected for the study. The data were collected with an evaluation matrix and analyzed by using the principles of deductive content analysis. Results are presented in frequencies and percentages.

The use of content analysis was the most common in qualitative studies (66%). The most common data collection method was interview (40%). More than a third (38%) of the articles had not recorded a sampling method. In most cases, an inductive approach was used as a method of analysis (88%), and reduction (80%) and grouping (64%) were used to describe the analysis. About a third of the articles didn't mention the unit of analysis (29%) and didn't provide direct citations (38%). The most common criteria for assessing trustworthiness were credibility (59%), confirmability (57%), and transferability (52%).

The use of content analysis in Finnish nursing research has increased. The use of concepts, the reporting of results and the assessment of the trustworthiness of the content analysis have been clarified. The data collection from professionals and next of kin has increased. The share of inductive content analysis has increased. It is important to pay attention to definition of the analysis unit and the systematic use of trustworthiness assessment criteria.

Keywords: nursing science, content analysis, research method, analyses method

Mitä tutkimusaiheesta jo tiedetään?

- Sisällönanalyysi on yksi yleisimmin käytetyistä laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmistä etenkin haastatteluaineistoissa.
- Sisällönanalyysin käytössä ja raportoinnissa on huomattavaa vaihtelua.
- Sisällönanalyysin toteutuksessa ja luotettavuuden arvioinnissa on todettu puutteita.

Mitä uutta tietoa artikkeli tuo?

- Artikkelit tuotti uutta tietoa sisällönanalyysin käytöstä suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa viimeisen kymmenen vuoden ajalta.
- Kaikissa tutkimuksissa sisällönanalyysiprosessi oli kuvattu ja useimmiten käytettiin induktiivista lähestymistapaa, mutta lähes kolmanneksessa ei ollut mainintaa analyysiyksiköstä.
- Tulokset esitettiin pääosin systemaattisesti, joskin yli kolmanneksessa artikkeleista ei käytetty lainkaan suoria lainauksia.

Mikä merkitys tutkimuksella on hoitotyölle, hoitotyön koulutukselle ja johtamiselle?

- Tuloksia voidaan hyödyntää käytettäessä sisällönanalyysiä tutkimuksissa ja kehitettäessä analyysimenetelmän käyttöä.
- Tuloksia voidaan hyödyntää myös arvioitaessa sisällönanalyysillä tehtyjä tutkimuksia ja niiden laatua.
- Tutkimusmenetelmien opetuksessa eri koulutusasteilla on tarpeen hyödyntää tietoa sisällönanalyysin toteutuksesta.

Tutkimuksen lähtökohdat

Hoitotieteessä tarvitaan erilaisia lähestymistapoja ja tutkimusmenetelmiä, joilla voidaan monipuolisesti ja laaja-alaisesti tutkia ihmistä, terveyttä, ympäristöä ja hoitotyötä sekä tuottaa tietoa hoitotyön käytäntöjen kehittämiseen. Ihmisen terveyttä ja siihen liittyviä ilmiöitä voidaan tutkia laadullisilla ja määrällisillä menetelmillä sekä käyttämällä niitä yhdistäviä monimenetelmällisiä lähestymistapoja. Hoitotieteessä käytetään laajasti laadullista tutkimusta, kun halutaan esimerkiksi ymmärtää ja kuvailla ihmisten kokemuksia (Elo & Kyngäs 2008, Kyngäs ym. 2020). Laadullisessa tutkimuksessa todellisuus hahmotetaan tiedonantajien subjektiivisesta näkökulmasta. Tällöin ilmiöitä tutkitaan ihmisten näkökulmasta heidän omassa kontekstissaan. (Meles 2005, Weaver & Olson 2009.)

Hoitotieteellisessä tutkimuksessa sisällönanalyysiä on käytetty paljon sekä kansainvälisesti että kansallisesti (Graneheim & Lundman 2004, Elo & Kyngäs 2008, Kyngäs ym. 2020). Se on tunnustettu tieteelliseksi aineiston analyysimenetelmäksi vuodesta

1990 lähtien. Sisällönanalyysin avulla on mahdollista analysoida laajoja aineistoja systemaattisesti ja objektiivisesti siten, että analyysin tuloksena syntyy teoreettisesti perusteltu kokonaisuus tutkitusta ilmiöstä. (Weber 1990.) Sisällönanalyysiä käytetään aineiston ja sen sisältämien käsitteiden hierarkkisessa järjestämisessä, kun analyysiä ohjaavat selkeästi asetetut tutkimuskysymykset. Aineistot ovat tyypillisesti haastatteluaineistoja, päiväkirjatekstejä, dokumentteja tai muuta kirjoitettua sisältöä, jotka tarjoavat syvällistä ja tarkoituksenmukaista tietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Kyngäs ym. 2020.)

Sisällönanalyysin alussa valitaan analyysiyksikkö kuten sana, lause tai ajatuskokonaisuus, joita poimitaan aineistosta tutkimuskysymyksen mukaisesti. Suorat lainaukset pelkistetään ja ryhmitellään sisällön samankaltaisuuden perusteella alakategorioiksi ja nimetään sisällön mukaisesti. Sen jälkeen luokittelua jatketaan niin, että sisällöllisesti samankaltaiset alakategoriat yhdistetään yläkategorioiksi ja niistä muodostetaan edelleen pääkategorioita. Pääkategoriat yhdistetään usein vielä yhdistäväksi kategoriaksi. Tutki-

joita kannustetaan havainnollistamaan sisällönanalyysin prosessia ja tuloksia visuaalisesti kuvioilla tai taulukoilla. Käsikirjoituksen tekstiosuuden on tuettava visuaalista esitystapaa loogisella aineiston analyysin ja tulosten kuvauksella sekä suorilla alkuperäisaineiston lainauksilla. (Graneheim & Lundmand 2004, Elo & Kyngäs 2008, Kyngäs ym. 2020.)

Sisällönanalyysi voidaan toteuttaa aineistolähtöisellä eli induktiivisella, teorialähtöisellä eli deduktiivisella tai näitä yhdistävällä abduktiivisella lähestymistavalla (Elo & Kyngäs 2008). Yleisin on induktiivinen lähestymistapa, jota ohjaa avoin, ei ennalta määritelty teoreettinen ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä. Induktiivinen lähestymistapa voi ohjata tutkimusta käsitteiden määrittelyyn ja uuden teorian kehittämiseen. (Creswell 2013.) Siinä käytetään avointa ja löyhästi jäsennehtyä tiedonkeruuta. Analyysivaihetta ohjaa laajasti esitetty avoin tutkimuskysymys, joka kuvaa osallistujien kokemuksia tutkittavasta ilmiöstä. Deduktiivista lähestymistapaa käytetään olemassa olevan teoreettisen tiedon (esim. malli, teoria) tarkasteluun uudessa kontekstissa tai teorian laadulliseen testaamiseen. (Bengtsson 2016.) Olemassa olevaan tietoon pohjautuva analyysimatriisi ohjaa aineiston keruu- ja analyysiprosessia. Deduktiivinen analyysi tuottaa uutta tietoa näiden käsitteiden osalta ilmiötä kuvaavaan aikaisempaan tietoon. (Elo ym. 2014, Kyngäs ym. 2020.)

Lincoln ja Cuba (1985) ovat esittäneet yleiset luotettavuuden arvioinnin kriteerit, jotka sisältävät uskottavuuden, luotettavuuden, vahvistettavuuden, aitouden ja siirrettävyyden. Nämä tutkimuksen luotettavuuden näkökulmat tulee huomioida jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa: tiedonkeruu- ja otantamenetelmiin valmistautuessa, aineiston luokittelussa, abstrahoinnissa ja tulokinnassa sekä tulosten raportoinnissa. Sisällönanalyysin prosessi on toteutettava ja esitettävä luotettavasti. (Elo ym. 2014.)

Aikaisemmin sisällönanalyysiä suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa on tarkasteltu vuosilta 1989–2009. Tulosten mukaan

sisällönanalyysiä käytettiin yleisesti (61%) laadullisissa tutkimuksissa. Haastattelu oli yleisin aineistonkeruumenetelmä, ja induktiivisen lähestymistavan käyttö oli deduktiivista yleisempää. Puutteita havaittiin otantamenetelmän määrittelyssä, analyysin toteutuksen kuvauksessa, suorien lainausten käytössä ja luotettavuuden arvioinnissa. (Kyngäs ym. 2011.) Edellisestä sisällönanalyysin käyttöä tarkastelevasta dokumenttianalyysistä on kullunut yli 10 vuotta, minkä vuoksi on tärkeää päivittää sisällönanalyysin käyttö viimeisten kymmenen vuoden ajalta. Näin voidaan selvittää, onko sisällönanalyysin käytössä tapahtunut muutosta, ja millaisia muutokset ovat olleet suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa. Lisäksi kasainvälisissä tutkimuksissa on käsitelty sisällönanalyysiä menetelmänä ja sen käyttöä osana tutkimusten analyysimenetelmiä. Sen sijaan vastaavanlaista dokumenttianalyysiä ei ole raportoitu aikaisemmassa kansainvälisessä kirjallisuudessa.

Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata sisällönanalyysin käyttöä suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa perustuen Hoitotiede-lehdessä julkaistuihin artikkeleihin vuosilta 2010–2021. Tavoitteena on tuottaa tietoa sisällönanalyysin käytöstä ja siinä tapahtuneista muutoksista, jota voidaan hyödyntää käytettäessä sisällönanalyysiä analyysimenetelmänä sekä arvioitaessa sisällönanalyysiä käytäneitä tutkimuksia ja niiden luotettavuutta.

Tutkimuskysymykset:

1. Millaisissa tutkimuksissa sisällönanalyysiä on käytetty?
2. Miten aineisto on kerätty?
3. Millainen on ollut otantamenetelmä ja otos?
4. Miten sisällönanalyysiä on kuvattu?
5. Miten tulokset on esitetty?
6. Miten tutkimuksen ja sisällönanalyysin luotettavuutta on arvioitu?

Tutkimusaineisto ja menetelmät

Tutkimuksen lähestymistavaksi valittiin dokumenttianalyysi, joka mahdollistaa systemaattisen ja luotettavan tarkastelutavan tutkittavaan ilmiöön ja sen sisällön ymmärtämiseen eri ajanjaksoilla (DalGLISH ym. 2020). Aineisto kerättiin *Hoitotiede*-lehdessä julkaisuista artikkeleista vuosilta 2010–2021 kokonaisotannalla. Mukaan otettiin kaikki tutkimusartikkelit ($n=115$), joissa aineiston analyysimenetelmänä oli käytetty sisällönanalyysiä. Mukaan otettiin tutkimukset, joissa sisällönanalyysi esiintyi ainoana analyysimenetelmänä tai yhtenä analyysimenetelmänä, kuten määrällisten tutkimusten avointen kysymysten vastausten analyysissä.

Aineiston keruussa käytettiin tutkijoiden kehittämää analyysimatriisia, joka perustui metodikirjallisuuteen sisällönanalyysin raportoinnista (Elo & Kyngäs 2008, Kyngäs ym. 2011, 2020, Elo ym. 2014). Analyysimatriisi sisälsi seuraavat osiot: sisällönanalyysin käyttö erityyppisissä tutkimuksissa, aineiston keruu, otantamenetelmä ja otos, otoskoot, sisällönanalyysin kuvaus, sisällönanalyysin prosessin kuvaamisessa ja luotettavuuden arvioinnissa käytetyt lähteet sekä tulosten esittäminen ja luotettavuuden arviointi (taulukot 1–5). *Hoitotiede*-lehtien vuosikerrat jaettiin tutkimusryhmän jäsenille ($n=4$), joista jokainen poimi artikkeleista tiedot tietyiltä vuosilta sähköiseen havainnointilomakkeeseen. Aineistonkeruuta varten laadittiin yhteinen Webropol-alusta, johon artikkeleiden tiedot kerättiin. Alustan toimivuuden testasi kaksi tutkimusryhmän tutkijaa.

Aineisto luokiteltiin deduktiivisen sisällönanalyysin periaatteita noudattaen, jota ohjasi analyysimatriisi. Analyysimatriisiin kerätyt tiedot luokiteltiin yhdistämällä sisällöllisesti samankaltaiset asiat samaan luokkaan. Aineistoa kvantifioitiin laskemalla, kuinka monta kertaa tietyn luokan sisältämä asia ilmeni aineistossa. Tulokset esitetään frekvensseinä ja prosentteina sekä hajonnan ja sijainnin tunnuslukuina. (Polit & Beck 2017.) Suorien lai-

nausten määrä tulososan tekstistä arvioitiin prosentuaalisesti siten, että montako prosenttia tulososan palstatilasta oli käytetty suoriin lainauksiin pois lukien taulukot ja kuvat.

Tulokset

Sisällönanalyysin käyttö

Vuosina 2010–2021 sisällönanalyysiä käyttäneiden artikkeleiden määrä oli yhteensä 115, joka on 42 prosenttia kaikista ajanjaksona julkaistuista tieteellisistä artikkeleista. Artikkelimäärä vaihteli vuosittain 5–14 välillä. Yhdessä artikkelissa sisällönanalyysistä oli käytetty nimitystä sisällön erittely, jossa sitä oli käytetty varsinaisen sisällönanalyysin tapaan tekstiaineiston kuvaamiseen laadullisesti. Tuloksissa sisällönanalyysiä käyttäneitä artikkeleita tarkastellaan kokonaisuutena.

Sisällönanalyysin käyttö oli yleisintä laadullisissa tutkimuksissa (66%), kuten haastattelututkimuksissa. Seuraavaksi eniten sisällönanalyysiä oli käytetty kirjallisuuskatsauksissa (22%), kuten järjestelmällisessä tai integratiivisessa katsauksessa. Määrällisissä tutkimuksissa, kuten kyselytutkimuksissa ja kvantitatiivisissa tutkimuksissa, joissa analysoitiin avoimien kysymysten vastauksia, oli myös käytetty sisällönanalyysiä jonkin verran (10%). Lisäksi sisällönanalyysiä oli käytetty monimenetelmä tutkimuksissa ja käsitteanalyttisissä tutkimuksissa (2%). (Taulukko 1.)

Tutkimuksen tarkoitus oli ilmaistu kaikissa artikkeleissa. Suurimmassa osassa (95%) artikkeleista tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata tai kuvailla tutkittavaa ilmiötä. Tarkoituksena oli myös arvioida (4%), selvittää (2%) tai jokin muu tarkoitus kuten analysoida, koota ja selkeyttää (3%). Artikkeleista suurimman osan (89%) tavoite oli empiirinen (esimerkiksi tulosten hyödyntäminen käytännön hoitotyössä). Kahdessa artikkelissa tavoite oli metodologinen (esimerkiksi hoitotieteen mallin tai teorian luominen). Artikkeleista 10 prosentissa tavoitetta ei ollut kirjattu.

Aineiston keruu

Haastattelu oli yleisin (40%) tapa kerätä aineistoa. Puolistrukturoitua haastattelua tai teemahaastattelua käytettiin 65 prosentissa ja strukturoimatonta haastattelua tai avointa haastattelua 17 prosentissa artikkeleista. Yksilöhaastattelua käytettiin kolmanneksessa (33%) artikkeleista sekä ryhmähaastattelua tai focus group -haastattelua noin neljänneksessä (22%).

Kyselyä käytettiin kolmanneksessa (33%) artikkeleista. Useimmiten kysely oli struk-

turoitu, jonka sisältämät yhden tai useamman avoimen kysymyksen vastaukset analysoitiin sisällönanalyysillä. Keskimäärin avoimia analysoitavia vastauksia oli kaksi yhdessä kyselylomakkeessa (moodi 1, vaihteluväli 1–8).

Kirjallisuushakua käytettiin aineiston keruussa noin neljänneksessä (23%) artikkeleista ja kirjallisia dokumentteja lähes viidenneksessä (16%). Havainnointia käytettiin erittäin harvoin (1%) mukaan valituissa artikkeleissa. (Taulukko 1.)

Taulukko 1. Sisällönanalyysin käyttö erityyppisissä tutkimuksissa, aineiston keruu, otantamenetelmä ja otos sisällönanalyysiä käyttäneissä artikkeleissa (n=115).

	f	%
Sisällönanalyysin käyttö		
Laadullinen tutkimus	76	66
Määrällinen tutkimus	12	10
Kirjallisuuskatsaus	26	22
Muu tutkimus (monimenetelmä tutkimus, käsiteanalyysi)	2	2
Aineiston keruu		
<i>Haastattelu</i> (n=46)	46	40
Puolistrukturoitu haastattelu/teemahaastattelu	30	65
Strukturoimaton haastattelu/avoin haastattelu	8	17
Strukturoitu haastattelu	1	1
Yksilöhaastattelu	15	33
Ryhmähaastattelu/focus group -haastattelu	10	22
<i>Kysely</i> (n=38)	38	33
Strukturoitu kysely	24	63
Strukturoimaton kysely	14	37
<i>Havainnointi</i> (n=1)	1	1
Strukturoimaton havainnointi	1	1
<i>Kirjalliset dokumentit</i> (n=10)	18	16
<i>Kirjallisuusbaku</i> (n=26)	26	23
Otantamenetelmä		
Harkinnanvarainen/tarkoituksenmukainen otanta	53	45
Kokonaisotanta	6	5
Sopivuuteen perustuva otanta	3	3
Satunnaisotanta (ositettu otanta)	1	1
Ei nimetty	44	38
Muu ¹	12	10
Otos		
Ammattilaiset ²	41	36
Potilaat/asiakkaat	27	24
Omaiset/läheiset/vanhemmat	22	19
Opiskelijat/koululaiset/nuoret	15	13
Kirjallisuus	22	19
Kirjalliset dokumentit, rekisterit, potilasasiakirjat	1	1
Kuntien sosiaali- ja terveyspalveluista päättävät henkilöt	1	1

¹kuten lumipallo-otanta, sisäanotto- ja poissulkukriteerit

²esimerkiksi henkilökunta, asiantuntijat, esimiehet, johtajat, opettajat

Taulukko 2. Tutkimusten otoskoot sisällönanalyysiä käyttäneissä artikkeleissa (n=115).

	keskiarvo	mediaani	vaihteluväli
Haastattelututkimus (n=45)	22	13	5–304
Kyselytutkimus (n=33)	167	77	10–1393
Havainnointitutkimus (n=1)	48		
Kirjalliset dokumentit, rekisterit, potilasasiakirjat (n=6)	404	173	3–1470

Otantamenetelmät ja otos

Lähes puolessa (45%) artikkelista oli käytetty harkinnanvaraista tai tarkoituksenmukaista otantaa. Kuitenkin yli kolmanneksessa (38%) artikkeleista ei ollut nimetty lainkaan käytettyä otantamenetelmää. (Taulukko 1.)

Aineisto oli kerätty kolmanneksessa (36%) artikkeleista ammattilaisilta, kuten henkilökunnalta, asiantuntijoilta, esimiehiltä, johtajilta tai opettajilta. Potilaat tai asiakkaat olivat tutkimuksen kohteena noin joka neljännessä (24%) artikkelissa. Lisäksi aineistoa oli kerätty omaisilta, läheisiltä ja vanhemmilta (19%) sekä opiskelijoilta, koululaisilta ja nuorilta (13%). Sisällönanalyysiä käyttäneistä tutkimuksista lähes viidennes (19%) kohdistui kirjallisuuteen. Keskimäärin haastattelututkimusten otoskoko oli 22 (mediaani 13) ja kyselytutkimusten 167 (mediaani 77) (Taulukko 2).

Sisällönanalyysin kuvaus

Analyysistä käytettiin lähes kaikissa (99%) artikkeleissa nimitystä sisällönanalyysi, ja vain yhdessä mainittiin sisällön erittely. Suurimmassa osassa (88%) artikkeleista oli käytetty induktiivista lähestymistapaa. Lähes kaikissa (97%) artikkeleissa sisällönanalyysiprosessi oli kuvattu tekstinä. Noin puolessa (51%) artikkeleista käytettiin analyysin kuvaamiseen taulukkoa ja noin joka neljännessä (27%) kuviota. (Taulukko 3.)

Useimmiten analyysiyksikkönä mainittiin lause tai lauseen osa (36%) tai ajatuskokoisuus (33%). Kuitenkin lähes kolmanneksessa (29%) artikkeleista ei mainittu lainkaan analyysiyksikköä. Merkittävässä osassa artikkeleista käytettiin analyysin kuvauksessa kä-

sitteitä pelkistäminen (80%) ja ryhmittely (64%). Tavallisimmin muodostettiin luokkia (47%) ja kategorioita (26%). Käsitteitä ja teemoja käytettiin huomattavasti harvemmin. Käsitteiden käyttö oli analyysiprosessin kuvauksessa loogista suurimmassa osassa (90%) artikkeleista. Sisällönanalyysissä oli useimmiten kuvattu kaksi (47%) tai kolme (43%) kategorian tai luokan tasoa (esimerkiksi ala-, ylä- ja pääluokka). (Taulukko 3.)

Useimmiten analyysiin viitattaessa ja sen prosessia kuvattaessa käytettiin yhtä (23%), kahta (49%) tai kolmea (18%) lähdeä. Lähes kaikissa artikkeleissa oli vähintään yksi viite, ja vain kahdessa artikkelissa ei ollut yhtään sisällönanalyysin viitettä. Taulukossa 4 on kuvattu eniten viitatuksi lähteet. (Taulukko 4.)

Tulosten esittäminen

Suurimmassa osassa (90%) artikkeleista tulokset oli esitetty systemaattisesti, kun tarkasteltiin luokkien, kategorioiden, teemojen tai käsitteiden sisältöä ja rakennetta. Tulosten raportoinnissa käytetty kieli oli suuressa osassa (86%) artikkeleista tieteellistä ilmaisu, mutta noin neljänneksessä (26%) ilmaisu oli sen toistamista mitä tutkimukseen osallistujat sanoivat tai kuvasivat. (Taulukko 5.)

Sisällönanalyysin tulokset esitettiin suurimmassa osassa (96%) artikkeleista tekstimuodossa, yli puolessa (57%) taulukoina ja yli kolmanneksessa (36%) kuvioina. Frekvenssejä tai prosentteja käytettiin hyvin harvoin. Suoria lainauksia käytettiin systemaattisesti yli puolessa (57%) artikkeleista, mutta yli kolmanneksessa (38%) suoria lainauksia ei käytetty lainkaan.

Keskimäärin suoria lainauksia artikkeleista oli 14 (mediaani 13, vaihteluväli 2–43).

Taulukko 3. Sisällönanalyysin kuvaus sisällönanalyysiä käyttäneissä artikkeleissa (n=115).

	f	%
Analyysimenetelmä (lähestymistapa)		
Induktiivinen	101	88
Deduktiivinen	4	4
Induktiivinen ja deduktiivinen ¹	5	4
Ei mainittu	5	4
Analyysiprosessin kuvaaminen		
Tekstissä	112	97
Taulukossa	59	51
Kuviossa	31	27
Analyysiyksikkö		
Lause tai lauseen osa	41	36
Ajatuskokonaisuus	38	33
Sana tai sanayhdistelmät	19	17
Teema, lausuma tai ilmaisu	15	13
Ei ole kuvattu	33	29
Analyysin kuvauksessa käytetyt käsitteet		
Pelkistäminen	92	80
Ryhmittely	74	64
Koodaus	20	17
Luokittelu	18	16
Abstrahointi (käsitteellistäminen)	18	16
Kvantifointi	7	6
Vertailu	5	4
Luokka	54	47
Kategoria	30	26
Käsite (käsiteellinen kuvaus)	8	7
Teema	2	2
Muu ²	55	48
Käsitteiden loogisuus analyysiprosessin kuvauksessa		
Kyllä	103	90
Ei	8	7
Ei voi arvioida, koska prosessia ei ole kuvattu	4	3
Analyysissä kuvatut tasot		
Ei ole kuvattu yhtään tasoa	6	5
Yksi taso	4	4
Kaksi tasoa	54	47
Kolme tasoa	50	43
Neljä tasoa	1	1
Analyysin lähteet		
Ei lähteitä	2	2
Yksi lähde	26	23
Kaksi lähdetä	57	49
Kolme lähdetä	21	18
Neljä tai enemmän	9	8

¹Induktiivisen ja deduktiivisen menetelmän yhdistelmä tai sekä induktiivinen että deduktiivinen²kuten yhdistäminen, yhdistely, tiivistäminen, muodostaminen, järjestäminen, kokoaminen, jaottelu

Suorien lainausten prosenttiosuus tulososan tekstissä pois lukien taulukot ja kuvat oli keskimäärin 19 prosenttia (mediaani 20, vaihteluväli 5–50%). Suoria lainauksia käytäneistä artikkeleista (n=71) noin puolessa (n=33, 46%) oli tutkittavan tunnistetieto

(kuten H1) suoran lainauksen yhteydessä. Suoria lainauksia käyttäneistä artikkeleista (n=71) neljänneksessä (n=17, 24%) ilmeni se, että kuinka monen tutkittavan suoria lainauksia oli käytetty suhteessa tutkittavien kokonaismäärään.

Taulukko 4. Kolme eniten viitattua lähdettä sisällönanalyysin prosessin kuvaamisessa ja sen luotettavuuden arvioinnissa sisällönanalyysistä käyttäneissä artikkeleissa (n=115).

	f	%
Sisällönanalyysin prosessin kuvaaminen		
Elo S. & Kyngäs H. (2008) The qualitative content analysis process. <i>Journal of Advanced Nursing</i> 62(1), 107–115.	50	44
Kylmä J. & Juvakka T. (2007, 2012, 2014). Laadullinen terveystutkimus. Edita Prima Oy, Helsinki.	30	26
Graneheim UH. & Lundman B. (2004) Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. <i>Nurse Education Today</i> 24(2), 105–112.	23	20
Sisällönanalyysin luotettavuuden arviointi		
Kylmä J. & Juvakka T. (2007, 2012, 2014). Laadullinen terveystutkimus. Edita Prima Oy, Helsinki.	33	29
Elo S. & Kyngäs H. (2008) The qualitative content analysis process. <i>Journal of Advanced Nursing</i> 62(1), 107–115.	16	14
Graneheim UH. & Lundman B. (2004) Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. <i>Nurse Education Today</i> 24(2), 105–112.	16	14

Sisällönanalyysin luotettavuuden arviointi

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointikriteereistä yleisimmin käytettyjä olivat uskottavuus (59%), vahvistettavuus (57%) ja siirrettävyys (52%). Sisällönanalyysin luotettavuutta osoitettiin yleisimmin sillä, että analyysiprosessi oli kuvattu tekstissä, taulukoissa tai kuvioissa (57%) sekä suorilla lainauksilla tuloksissa (47%). Analyysin tuloksena muodostuneiden kategorioiden, luokkien tai teemojen varmistamista tutkimusryhmässä käytettiin kolmanneksessa (32%) artikkeleista. Tulosten luotettavuuden arviointia kohderyhmällä tai asiantuntijoilla käytettiin alle 10 prosentissa artikkeleista.

Sisällönanalyysin luotettavuutta osoitettiin rinnakkaisluokituksella neljässä artikkelissa. Yksimielisyyskerrointa ei ollut laskettu yhdessäkään artikkelissa. Lähes joka viidennes (17%) artikkelissa sisällönanalyysin luotettavuutta ei arvioitu lainkaan. Luotettavuuden arviointi perustui useimmiten yhteen (27%) tai kahteen (26%) lähteeseen. Eniten viitattut lähteet on kuvattu taulukossa 4. Noin joka neljännessä (26%) artikkelissa ei viitattu yhteenkään lähteeseen sisällönanalyysin luotettavuuden arvioimiseksi (Taulukko 5).

Pohdinta

Tulosten tarkastelu

Tutkimuksessa tuotettiin tietoa sisällönanalyysin käytöstä suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa *Hoitotiede*-lehdessä vuosina 2010–2021. Tulosten mukaan sisällönanalyysia käytettiin eniten laadullisissa tutkimuksissa, ja analyysin käyttö onkin vakiintunut yleisesti menetelmäksi etenkin yksilöiden kokemusten tai näkökulman kuvaamisessa (Kyngäs ym. 2020). Sisällönanalyysia voidaan käyttää erilaisten kirjoitettujen tekstien analyysiin kuten syvä- ja ryhmähaastatteluiden litteroitujen tekstien analyysiin (Bengtsson 2016). Tässä tutkimuksessa yhdessä artikkelissa sisällönanalyysistä oli käytetty nimitystä sisällön erittely, mutta siinäkin analyysi oli edennyt varsinaisen sisällönanalyysin tapaan kuvaamalla tekstiaineiston analyysia laadullisesti. Jotkut tutkijoista (Tuomi & Sarajarvi 2017) jakavat sisällönanalyysin sisällön erittelyyn, joka tarkoittaa tekstiaineiston käsittelyä kvantitatiivisesti, ja varsinaiseen sisällönanalyysiin, joka tarkoittaa tekstiaineiston kuvaamista laadullisesti.

Laadullisten tutkimusten osuus oli hieman suurempi vuosina 2010–2021 verrattuna kah-

Taulukko 5. Tulosten esittäminen ja luotettavuuden arviointi sisällönanalyysiä käyttäneissä artikkeleissa (n=115).

	f	%
Tulosten raportoinnissa näkyy luokkien rakenne ja sisältö¹		
Systemaattisesti	104	90
Satunnaisesti	7	6
Ei lainkaan	4	4
Tulosten raportoinnissa käytetty kieli		
Tieteellistä ilmaisua	99	86
Toistamista mitä tutkittavat sanoivat tai kuvasivat	30	26
Arkikieltä (puhekieltä, abstrahointiprosessi kesken)	3	3
Tulosten esittäminen		
Tekstimuodossa	110	96
Taulukoina	66	57
Kuvioina	41	36
Muuten kuten frekvensseinä/prosentteina/kvantifioituna	4	4
Suorat lainaukset tulosten raportoinnissa		
Systemaattista (esim. jokaisessa pääkategoriasa)	65	57
Satunnaista	6	5
Suoria lainauksia ei ole käytetty lainkaan	44	38
Luotettavuuden kriteereitä arvioitu		
Uskottavuus	68	59
Vahvistettavuus	65	57
Siirrettävyys	60	52
Riippuvuus	8	7
Pysyvyys	3	3
Seuraamuksellisuus	2	2
Muu ²	71	62
Sisällönanalyysin luotettavuuden osoittamisen perustelut		
Analyysiprosessin kuvaaminen tekstissä/taulukkoissa/kuvioissa	66	57
Suorien lainausten esittäminen tuloksissa	54	47
Analyysin tuloksena muodostuneiden kategorioiden/luokkien/teemojen varmistaminen tutkimusryhmässä	37	32
Tulosten luotettavuuden arviointi kohderyhmällä/asiantuntijoilla	8	7
Rinnakkaisluokitus	4	4
Muu ³	16	14
Ei ole arvioitu lainkaan	19	17
Luotettavuuden arvioinnin perustuminen lähteisiin		
Yksi lähde	31	27
Kaksi lähdetä	30	26
Kolme lähdetä	12	10
Neljä lähdetä	9	8
Viisi lähdetä	3	3
Ei ole mainittu lähteitä	30	26

¹tai kategorioiden, teemojen, käsitteiden rakenne ja sisältö (tutkimuksissa syntyneitä tulosta kutsutaan eri termillä)

²kuten refleksiivisyys, reflektiivisyys, aitous, autenttisuus, yhdenmukaisuus, käytettävyys, kriittisyys, rehellisyys, luotettavuus, objektiivisyys, saturaatio, sovellettavuus, riippumattomuus, subjektiivisyys, todeksi vahvistettavuus, toistettavuus, varmuus, vastaavuus, yleistettävyys

³kuten tutkijapäiväkirja, aineiston pelkistämiseen riittävästi aikaa, suorat lainaukset toimivat tarkastuslistana, suoriin lainauksiin palaaminen, huolellinen aineistoon tutustuminen, analyysi kokeneen tutkijan ohjauksessa, analyysi kahden tutkijan yhteistyönä, tutkijoiden välinen dialogi analyysivaiheessa, strukturoitu aineistonkeruu, kohderyhmän valinta ja sen monipuolisuus, kohderyhmän tarkka kuvaus

teen edelliseen vuosikymmeneen (1989–2009) (66% vs. 61%) (Kyngäs ym. 2011). Toiseksi eniten sisällönanalyysiä käytettiin kirjallisuuskatsauksissa, joiden osuus on lisää-

tynyt aikaisempiin vuosiin verrattuna (22% vs. 14%). Tulokset voivat kuvastaa suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimustraditiossa tapahtunutta muutosta: järjestelmällisten kir-

jallisuuskatsausten osuus on kasvanut tutkimusmenetelminä, sillä ne edustavat vahvinta tutkimusnäyttöä. Tämä suuntaus on myönteinen hoitotieteellisessä tutkimuksessa tarkasteltaessa ilmiötä näyttöön perustuvan toiminnan näkökulmasta. Kansainvälisissä julkaisuissa käytetään katsauksissa usein aineiston kuvaamiseksi narratiivista synteesiä tai esimerkiksi meta-aggregaatiota ja meta-analyysiä riippuen katsaukseen valittavien artikkeleiden tutkimusasetelmista ja niiden homogeneisuudesta (Aromataris & Munn 2020).

Määrällisten tutkimusten osuus sisällönanalyysiä käyttäneistä tutkimuksista on vähentynyt huomattavasti vuosien 2010–2021 aikana verrattuna vuosiin 1989–2009 (10% vs. 20%) (Kyngäs ym. 2011). Sisällönanalyysin käytön vähentyminen määrällisissä tutkimuksissa saattaa osoittaa, että kyselylomakkeen avointen kysymysten vastausten analyysissä ei ole käytetty enää sisällönanalyysiä yhtä usein kuin edeltävinä vuosina. Muutos voidaan tulkita myönteiseksi, koska kritiikkiä on usein esitetty sisällönanalyysin käytöstä analysoitaessa kyselylomakkeen avointen kysymysten aineistoa, joka jää lähes poikkeuksetta sisällöltään niukaksi. Tällöin kyseessä on enemmänkin aineiston ryhmittely, josta ei ole edetty aineiston abstrahoinnin kautta luokkien tai kategorioiden muodostamiseen, mikä kuuluu oleellisena osana sisällönanalyysin prosessiin (Graneheim & Lundman 2004, Elo & Kyngäs 2008). Avointen kysymysten kohdalla ei voida saavuttaa samaa aineiston syvyyttä kuin haastatteluaineistoissa, joissa on mahdollisuus esittää tarkentavia kysymyksiä haastateltaville (Bengtsson 2016).

Tutkimuksen tarkoituksen kuvaamisessa on tapahtunut edistymistä viimeisten vuosikymmenten artikkeleihin verrattuna: tutkimuksen tarkoitus oli ilmaistu kaikissa artikkeleissa vuosina 2010–2021, ja suurimmassa osassa tarkoituksena oli kuvata tai kuvailla tutkittavaa ilmiötä. Aikaisempina vuosikymmeninä viidestä prosentista puuttui tarkoitus kokonaan (Kyngäs ym. 2011), ja tarkoitukse-

na oli ollut kuvata tai kuvailla vain kahdessa kolmasosassa (65%) tutkimuksista.

Tutkimusten aineistonkeruumenetelmät, joissa oli käytetty sisällönanalyysiä, olivat pysyneet lähes samanlaisina verrattaessa vuosien 1989–2009 tuloksiin. Kirjallisuuskatsausten osuus oli hieman lisääntynyt aikaisemmista vuosista, kun taas havainnointitutkimusten osuus on ollut hyvin vähäistä eri vuosikymmenien aikana. (Kyngäs ym. 2011.) Haastattelu oli aineistonkeruumenetelmänä edelleen yleisin (40% vs. 39%), josta puolistrukturoitua haastattelua tai teemahaastattelua käytettiin eniten. Strukturoimattoman tai puolistrukturoidun haastatteluaineiston analysointiin sisällönanalyysi sopiikin hyvin, koska haastattelu mahdollistaa usein rikkaan aineiston tuottamisen tiedonantajien näkökulmasta, mikä mahdollistaa sisällönanalyysin toteuttamisen (Kyngäs 2020).

Lisäksi Elo ym. (2014) toteavat, että suurimmassa osassa sisällönanalyysiä käyttävistä tutkimuksista on aineistonkeruumenetelmä strukturoimaton kuten haastattelu, havainnointi, päiväkirjat ja kirjalliset dokumentit. Induktiivista sisällönanalyysiä käytettäessä on tärkeää, että aineisto kerätään mahdollisimman strukturoimattomasti.

Yleisimmin käytetty otantamenetelmä oli harkinnanvarainen tai tarkoituksenmukainen otanta. Myös Elon ym. (2014) mukaan tarkoituksenmukainen otanta on yleisin otantamenetelmä sisällönanalyysiä käyttäneissä tutkimuksissa, ja silloin kun tutkija on kiinnostunut tiedonantajista, joita pidetään parhaina aihealueen asiantuntijoina. Vuosina 2010–2021 noin kolmanneksessa (38%) artikkeleista ei nimetty otantamenetelmää, kun vastaava osuus kahtena edeltävänä vuosikymmenenä oli huomattavasti suurempi (78%) (Kyngäs ym. 2011). Tämä saattaa osoittaa tutkijoiden tiedostavan erilaisia otantamenetelmiä yhä enemmän tutkimusmenetelmällisen osaamisen lisääntyessä.

Vuosina 2010–2021 aineisto oli kerätty kolmanneksessa (36%) artikkeleista ammatillisilta, kun vastaava osuus kahtena edel-

tävänä vuosikymmenenä oli pienempi (25%). Potilaiden tai asiakkaiden osuus tiedonantajina oli pysynyt lähes ennallaan (24% vs. 26%). Sen sijaan omaisten, läheisten ja vanhempien osuus tiedonantajina oli lisääntynyt merkittävästi (19% vs. 9%) (Kyn-gäs ym. 2011). Tämä saattaa mahdollisesti kuvastaa hoitokulttuurin muutosta kohti perhelähtöisyyttä, mikä näkyy myös hoitotieteellisessä tutkimuksessa kiinnostuksen lisääntymisessä potilaiden lähipiiriin.

Sisällönanalyysiä käyttäneissä artikkeleissa kuvatut otoskoot vaihtelivat huomattavasti haastattelu- ja kyselytutkimuksissa kuten on todettu myös Kynkään ym. (2011) tutkimuksessa. Esimerkiksi yhdessä strukturoidussa haastattelututkimuksessa otoskoko oli yli 300, kun taas kyselytutkimusten otoskoko oli keskimäärin 167. Bengtssonin (2016) mukaan laadullisessa tutkimuksessa aineisto perustuu yleensä 1–30 tiedonantajaan, kun taas Elo kollegoineen (2014) toteaa, että yleisesti hyväksyttävää otoskoko laadullisessa tutkimuksessa ei ole määritelty. Otoskoko riippuu tutkimuksen tarkoituksesta, tutkimuskysymyksestä ja aineiston rikkaudesta. Lisäksi on ehdotettu, että aineiston saturaatio osoittaa parhaiten riittävän otoskoon. Hyvin saturoitunut aineisto mahdollistaa aineiston kategorisoinnin ja abstrahoinnin. Saturaatiota edistää samanaikainen aineiston keruu ja analyysi. Myös luotettavuuden osalta on tärkeää varmistaa, että aineisto on saturoitunut (Elo ym. 2014).

Tässä tutkimuksessa kaikissa artikkeleissa oli kuvattu sisällönanalyysin prosessi, ja siinä käsitteiden käyttö oli loogista. Sen sijaan vuosien 1989–2009 aikana yli puolessa (58%) artikkeleista analyysia ei ollut kuvattu lainkaan, ja käsitteiden käyttö oli epäloogista (59%) (Kyn-gäs ym. 2011). Useimmiten analyysiyksikkönä mainittiin lause tai lauseen osa, mutta lähes kolmanneksessa artikkeleista ei mainittu lainkaan analyysiyksikköä. Myös Elo ym. (2014) toteavat, että analyysiyksikkö on usein riittämättömästi kuvattu. Analyysiyksikkönä voi olla sana, lause, merkitys tai teema (Kyn-gäs ym. 2020). Liian laaja analyysiyksikkö on

vaikea hallita ja sillä on monia merkityksiä, kun taas liian suppea saattaa johtaa tulosten pirstoutumiseen (Elo ym. 2014).

Sisällönanalyysissä oli kuvattu useimmiten kaksi tai kolme kategorian tai luokan tasoa. Tämä osoittaa aineiston abstrahoinnin riittävyyden. Useimmiten analyysin tuloksena käytettiin luokkia ja kategorioita, mutta harvemmin käsitteitä ja teemoja. Näiden erilaisten ilmaisutapojen käytössä voi olla eroja tutkijoiden välillä, jolloin ylintä abstraktiotasoa voidaan kutsua esimerkiksi teemaksi (Graneheim & Lundman 2004) tai pääkategoriaksi (Elo & Kyn-gäs 2008, Bengtsson 2016). Tutkija on vastuussa siitä, että valittu terminologia on yhdenmukainen koko tutkimusprosessin ajan (Kyn-gäs 2020).

Sisällönanalyysin lähestymistavoissa oli tapahtunut muutoksia, sillä induktiivisen sisällönanalyysin osuus oli kasvanut verrattuna aikaisempiin vuosikymmeniin (80% vs. 49%). Sen sijaan deduktiivisen sisällönanalyysin (4% vs. 18%) ja näiden yhdistelmän (4% vs. 13%) osuus oli vähentynyt. (Kyn-gäs ym. 2011.) Induktiivisessa sisällönanalyysissä tutkijalla ei ole käytössä strukturoitua analyysimatriisia niin kuin deduktiivisesti etenevässä sisällönanalyysissä (Elo & Kyn-gäs 2008, Kyn-gäs 2020). Toisaalta voidaan pohtia kriittisesti, että onko kyseessä puhtaasti induktiivisen sisällönanalyysi, jos analyysia ohjaavat teemat puolistrukturoidussa haastattelussa. Elo ja Kyn-gäs (2008) ovat todenneet, että deduktiivista sisällönanalyysiä käytetään huomattavasti vähemmän kuin induktiivista, mutta todennäköisesti deduktiivinen sisällönanalyysi tulee yleistymään, koska induktiivisesti muodostettuja malleja voidaan testata ja kehittää edelleen deduktiivisen analyysin avulla. Tämä kehityssuunta ei vielä näkynyt suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa tämän dokumenttianalyysin perusteella.

Useimmiten sisällönanalyysiin viitattaessa ja sen prosessia kuvattaessa käytettiin kahta lähdettä. Vain kahdessa artikkelissa ei ollut yhtään sisällönanalyysin lähdettä, kun edellisten vuosikymmenien aikana lähes 28

prosentista artikkeleista puuttui kokonaan lähde (Kyngäs ym. 2011). Tämä osoittaa sen, että sisällönanalyysiin viitattujen lähteiden määrä oli lisääntynyt verrattuna edellisiin vuosikymmeniin.

Sisällönanalyysiä käyttäneiden tutkimusten tulokset oli esitetty useimmiten systemaattisesti luokkien ja kategorioiden mukaisesti. Tämä osuus on huomattavasti suurempi kuin aikaisempina vuosikymmeninä (42% vs. 90%). Tulosten raportoinnin arvioitiin yleensä olevan tieteellistä ilmaisua, ja tässä on tapahtunut myönteisiä muutoksia verrattuna aikaisempiin vuosikymmeniin (70% vs. 86%). (Kyngäs ym. 2011). Suoria lainauksia käytettiin kuluneen vuosikymmenen aikana huomattavasti useammin kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Suorien lainausten systemaattinen käyttö on lisääntynyt huomattavasti, mutta yli kolmanneksesta artikkeleista niitä ei ollut. Toisaalta kirjallisuuskatsauksissa voidaan käyttää sisällönanalyysiä, mutta aina ei käytetä suoria lainauksia.

Tutkija voi myös tehdä tietoisien päätöksen siitä, ettei käytä suoria lainauksia tulosten raportoinnissa esimerkiksi informanttien tunnistettavuuden, pienen aineistokoon tai arkaluonteisen aiheen vuoksi. Tutkittavien ääni on tärkeää saada kuulumaan, joten siksi tulee osoittaa yhteys aineiston ja tulosten välillä suorilla lainauksilla. Suoria lainauksia on hyvä olla niin monelta informantilta kuin mahdollista, ja esimerkiksi jokaista pääluokkaa kohden yksi. (Elo ym. 2014.)

Sisällönanalyysiä käsittelevissä artikkeleissa oli käytetty yleisesti erilaisia laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointikriteereitä kuten uskottavuutta, vahvistettavuutta ja siirrettävyyttä. Toisaalta lähes viidenneksessä artikkeleista ei ollut esitetty lainkaan sisällönanalyysin luotettavuuden arviointikriteereitä. Tämä on kuitenkin huomattavasti vähemmän kuin edellisinä vuosikymmeninä, jolloin 71 prosentissa tutkimuksista ei luotettavuuden arvioinnissa käytetty kriteereitä lainkaan (Kyngäs ym. 2011). Analyysin tuloksena muodostuneiden kategorioiden var-

mistamista tutkimusryhmässä käytettiin kolmanneksessa tutkimuksista. Rinnakkaisluokitusta käytettiin harvoin, vain neljässä tutkimuksessa. Elo ym. (2014) suosittelivat, että yksi tutkija vastaisi analyysistä ja analyysiprosessin kulusta keskusteltaisiin tutkimusryhmässä. Sisällönanalyysin luotettavuuden arviointiin ei ole välttämättä tutkijoilla yhteistä näkemystä eli käytetäänkö siinä määrällisen vai laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointikriteereitä (Elo ym. 2014, Bengtssonin 2016). Tämän tutkimuksen aineistossa käytettiin selkeästi laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointikriteereitä (Lincoln & Cuba 1985).

Yhdessäkään artikkelissa ei ollut laskettu yksimielisyyskerrointa. Tämä saattaa johtua siitä, että induktiivisessa sisällönanalyysissä lasketaan harvoin yksimielisyyskerrointa verrattuna deduktiiviseen sisällönanalyysiin, jossa tutkijoilla on etukäteen käytössä analyysimatriisi (Elo & Kyngäs 2008).

Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksessa käytettiin analyysimatriisia aineistonkeruussa, mikä mahdollisti luotettavan ja yhtenäisen aineiston keräämisen eri tutkijoiden toimesta. Jokainen heistä poimi kaikki tiedot tiettyjen Hoitotiede-lehden vuosikertojen artikkeleista, mikä auttoi aineiston keräämisessä yhdenmukaisesti vastaten jokaiseen tutkimustehtävään. Analyysimatriisi perustui menetelmäkirjallisuuteen, ja sen sisällön ja ymmärrettävyyden testaamiseen osallistui useita tutkimusryhmän jäseniä, joiden kommenttien perusteella joidenkin osioiden kysymyksiä selkiytettiin. Tutkimus toteutettiin noudattaen hyvää tieteellistä käytäntöä (TENK 2019).

Johtopäätökset

Suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa sisällönanalyysin käyttö on lisääntynyt ja erityisesti kirjallisuuskatsauksissa ja

jonkin verran myös laadullisissa tutkimuksissa. Tämä saattaa johtua siitä, että kirjallisuuskatsausten määrä on lisääntynyt. Tutkimuksen tarkoituksen ilmaiseminen on selkeytynyt. Puolistrukturoitu haastattelu tai teema-haastattelu on edelleen yleisin aineistonkeruun menetelmä sisällönanalyysiä käyttäneissä tutkimuksissa. Tutkimusten otantamenetelmän nimeäminen on yleistynyt huomattavasti, joten raportointi sisällönanalyysiä käyttäneissä tutkimuksissa on otantamenetelmän osalta täsmäntynyt. Aineistonkeruu ammattilaisilta ja erityisesti omaisilta on lisääntynyt huomattavasti, mikä saattaa mahdollisesti kuvastaa perhelähtöisyyden näkökulman vahvistumista hoitoteellisessä sisällönanalyysiä käyttäneissä tutkimuksissa.

Sisällönanalyysin lähestymistavoissa on tapahtunut muutoksia, sillä induktiivisen sisällönanalyysin osuus oli kasvanut huomattavasti. Analyysiprosessin kuvauksessa käsitteiden käytössä on tapahtunut selkeytymis-

tä, joskin analyysiyksikön määrittelyyn on tarpeen kiinnittää edelleen huomiota. Tulosten raportointi on myös selkeytynyt, mutta suorien lainausten tarkoituksenmukainen käyttö on tarpeen huomioida. Myös sisällönanalyysin luotettavuuden arviointi on monipuolistunut, mutta arviointikriteereiden systemaattista käyttöä on tärkeää edelleen kehittää. Tulevaisuudessa tarvitaan lisää hoito- ja terveystieteellistä tutkimusmetodologiaa käsitteleviä tutkimuksia selvittämään sisällönanalyysin käyttöä myös kansainvälisissä lehdistä julkaistuissa artikkeleissa.

VASTUUALUEET

Tutkimuksen suunnittelu: OK, TP, aineistonkeruu: OK, TP, SE, PK, AO, HS, aineiston analysointi: OK, TP, käsikirjoituksen kirjoittaminen: OK, TP, MK, KM, käsikirjoituksen kommentointi: MK, KM, SE, PK, AO, HS

LÄHTEET

- Aromataris E. & Munn Z. (2020) *JBI Manual for Evidence Synthesis*. <https://synthesismanual.jbi.global> (28.3.2022)
- Bengtsson M. (2016) How to plan and perform a qualitative study using content analysis. *NursingPlus Open* **2**, 8–14.
- Creswell JW. (2013) *Qualitative inquiry and research design. Choosing among five approaches*. California: SAGE Publications.
- DalGLISH SL., Khalid H. & McMahon SA. (2020) Document analysis in health policy research: the READ approach. *Health Policy and Planning* **35**(10), 1424–1431.
- Elo S. & Kyngäs H. (2008) The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing* **62**(1), 107–115.
- Elo S., Kääriäinen M., Kanste O., Pölkki T., Utriainen K. & Kyngäs H. (2014) Qualitative content analysis. A focus on trustworthiness. *SAGE Open* **4**, 1–10.
- Graneheim UH. & Lundman B. (2004) Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures, and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today* **24**(2), 105–112.
- Kyngäs H., Elo S., Pölkki T., Kääriäinen M. & Kanste O. (2011) Sisällönanalyysi suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa. *Hoitotiede* **23**(2), 138–148.
- Kyngäs H., Mikkonen K. & Kääriäinen M. (2020) *The application of content analysis in nursing science research*. Switzerland: Springer International Publishing.
- Lincoln Y. & Guba E. (1985) *Naturalistic inquiry*. USA: Sage Publications.
- Meleis AI. (2005) *Theoretical nursing: development and progress*. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- Polit DF. & Beck CT. (2017) *Nursing research: Generating and assessing evidence for nursing practice*. Philadelphia: Springer.
- TENK. (2019) *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. PDF-julkaisu. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf (28.3.2022)
- Tuomi J. & Sarajärvi A. (2017) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Weaver K. & Olson JK. (2009) Understanding paradigms used for nursing research. *Journal of Advanced Nursing* **53**(4), 459–469.
- Weber RP. (1990) *Basic content analysis*. Newbury Park: SAGE Publications.

Outi Kanste, TtT, dosentti, yliopistonlehtori, Lääketieteen tekniikan ja terveystieteiden tutkimusyksikkö, PL 5000, 90014 Oulun yliopisto, outi.kanste@oulu.fi

Maria Kääriäinen, professori, Lääketieteen tekniikan ja terveystieteiden tutkimusyksikkö, PL 5000, 90014 Oulun yliopisto, maria.kaariainen@oulu.fi

Kristina Mikkonen, professori, Hoitotieteen ja terveystieteiden tutkimusyksikkö, PL 5000, 90014 Oulun yliopisto, kristina.mikkonen@oulu.fi

Satu Elo, TtT, dosentti, Tulevaisuuden terveystieteiden tutkimusyksikkö, Lapin ammattikorkeakoulu, Tietokatu 1, 94600 Kemi, satu.elo@lapinamk.fi

Pirjo Kaakinen, TtT, dosentti, yliopistonlehtori, Lääketieteen tekniikan ja terveystieteiden tutkimusyksikkö, PL 5000, 90014 Oulun yliopisto, pirjo.kaakinen@oulu.fi

Anne Oikarinen, TtT, yliopistonlehtori, Lääketieteen tekniikan ja terveystieteiden tutkimusyksikkö, PL 5000, 90014 Oulun yliopisto, anne.oikarinen@oulu.fi

Heidi Siira, TtT, yliopistonlehtori, Lääketieteen tekniikan ja terveystieteiden tutkimusyksikkö, PL 5000, 90014 Oulun yliopisto, heidi.siira@oulu.fi

Tarja Pölkki, professori, Lääketieteen tekniikan ja terveystieteiden tutkimusyksikkö, PL 5000, 90014 Oulun yliopisto, tarja.polkki@oulu.fi